

KURSEVI MONETA U DUBROVNIKU 18 VEKA

VUK VINAVER

1 ZAPADNE, TURSKE I DUBROVAČKE MONETE

Dubrovnik je u 18 veku bio trgovačko - pomorska država koja je zauzimala stalno mesto u ekonomsko-finansiskim odnosima na Mediteranu. Sredozemlje je bilo izvanredno snažno povezano na celom svom prostranstvu, a Dubrovčani su ploveći od Smirne za Barcelonu i trgujući od Ruščuka do Ankone neposredno u tome učestvovali. Na Mediteranu se bio izgradio celi jedan zajednički ekonomski sistem na osnovi provansalske manufakture, engleskih fregata, austrijskih kavalerista, ruskoga žita, rimskih banaka, venecijanskih menica, grčkih trgovaca, afričkih gusara, a snažno su delovali i daleki ratovi vođeni u Americi i revolucije u Parizu; ekonomsko-politički bilans na Sredozemlju zavisio je od mnogih činjenica, ali je bilo mnogo stalnosti, povezanosti i zajednice interesa uprkos trenutnim, naizgled potpunim promenama i obrtima. Zlatni cekin, srebrni talir i »peča«, velike trgovačko-pomorske linije i artikli nisu se menjali lako u ono doba sporoga razvoja proizvodnih snaga jugoistočne Evrope, ma da je svet zapažao bitne procese i događaje: golem porast trgovine na Levantu uopšte, razvoj domaćeg gradskog elementa na istoku, nastupanje austrijske robe, iščezavanje mletačkih brodova, dominiranje francuskog trgovačkog kapitala. Dubrovnik, koji se nalazio između Zapada i Turske, osećao je sve velike događaje, a kao pomorsko-trgovački posrednik morao je stalno biti u toku događaja. Kursevi mediteranskih moneta, zavisni od mnogobrojnih uzroka, a ipak zasnovani na stalnijim i dugotrajnijim ekonomskim bazama, kao fini pokazatelj na celom prostranstvu Sredozemlja i naročito Dubrovnika prikazuju procese i razvoj i daju mogućnost njihova sagledavanja s jednog naročitog aspekta.

U Dubrovniku dolaze u dodir glavni monetarni sistemi koji deluju na Mediteranu: austrijski, španski i turski, a stižu i monete mnogih drugih država, kao i zlato iz Venecije, koje predstavlja neke vrste međunarodnu jedinicu (cekin). Austrijski novac je u novoj austro-turskoj trgovini počeo da prodire na jug i istok; pasivni bilans bečkih trgovaca, koji su preko turske trgovine kupovali sirovina više nego što su prodavali preradevine, nadoknađivan je izvozom talira za Istok.¹

¹ N. v. Herzfeld, Zur Orienthandelspolitik Osterreichs unter Maria Theresia, Archiv öster. Geschichte 108-I, (1919), 250, 251—3.

Te monete nisu bile nova stvar u Dubrovniku: talir se pojavio u 16 veku, a pored njega i sitni novac, koji je već početkom 17 veka išao u Hercegovini, Beogradu i Bugarskoj!

Austriski novac dolazi u Dubrovnik ne samo u obliku skoro internacionalnih srebrnih talira, nego i u obliku forinti, pa i manjih jedinica. Trgovci iz Dubrovnika odlaze u Hrvatsko primorje i u Zagreb, gde se u prvoj polovini 18 veka bavi više Dubrovčana. Tokom ovih odnosa Dubrovnika s užom Hrvatskom došlo je i mnogo dubrovačke monete u Hrvatsku, pa je 1731 tamo morao biti zabranjivan dinarić.²

Kasnije se Dubrovnik morao pravdati da zaista ne proizvodi kriptovoreni austriski novac.³

Španski novac je u 17 veku preko južne Italije provalio u Dubrovnik; sada su reali i naročito srebrni pezosi »kolonarije« igrali veoma važnu ulogu na Mediteranu. Turske monete su krajem 17 veka doživele velike potrese, ali su se zatim stabilizovale.

Zlatni venecijanski cekin može služiti kao pokazatelj velikim promenama na Istoku: on neprestano skače kako turske zemlje ulaze u razmenu sa Zapadom i kako turska moneta propada. I u Dubrovniku cekin pokazuje kretanje koje odražava procese na celom Mediteranu ma da ima i trenutnih promena zbog ratova i događaja unutar monetarnog sistema samoga Dubrovnika.

Dubrovnik je bio svestan silne ekonomske povezanosti celog Mediterana, a kao država - posrednik (naročito na polju pomorstva) obraćao je veliku pažnju utvrđivanju, praćenju, fiksiranju i menjanju svih kurseva mediteranskih moneta. Tri dubrovačka trgovca predlagala su 1707 da se uvedu mere za obnovu nekada cvatuće trgovine na Levantu. Mislili su da bi trebalo uvesti nedeljno regulisanje i objavljivanje kurseva (i pratiti cenu zlatnika u pojedinim lukama Levanta) pa omogućiti turskim trgovcima prebacivanje novca menicama, a ažijska da bude samo u dubrovačkoj moneti. Levantinci su se žalili na teškoće u novčanim poslovima u Dubrovniku, zbog čega su izbegavali tu luku.⁴

Vlada je stalno propisivala kurseve stranih moneta i odnos sopstvenog novca prema svakom stranom novcu; pritom su se razlikovali i kursevi pri raznim plaćanjima: u zalaganju robe, u kovnici, u nabavci stranog novca, u nalaženju menica i davanju ažijske.

Krajem 17 veka opet se naglo izmenila i cena srebra i zlata (ovde računato u dubrovačkom novcu). U 17 veku su cene plemenitih metala bile ove (u dubrovačkim dinarima za 1 unču od 27,328 gr.).

² J. Nagy, *Vijesnik zem. arh.* 1914, 170, 171—2. I pored slabljenja austro-turske trgovine između 1740—70, Hrvatska je vodila živu trgovinu s turskim zemljama. J. Matasović, *Iz ekonomske istorije* 1754—58, Nar. starina 20, 183.

³ *Dj. Körbler*, *Građa VII*, 9 (1766).

⁴ Pismo iz Venecije od 14 maja 1707: *Acta SMM* 177/3309, 40.

	srebro	zlato
1574	36	276—288
1584	—	290
1586	—	366
1612	37,8—38,7	—
1619	36	408—432
1624	—	432
1627	42	432
1632	—	432
1643	—	504
1683	54—55	648—650

Međutim, u poslednjoj deceniji 17 veka odigrao se i ovde veliki skok. Cena zlatu kretala se:

1701	756, 800
1702	800, 821, 868
1703	800
1707	648, 835
1708	777 ¹ / ₂ , 878 ¹ / ₂ , 993 ¹ / ₂
1710	993 ¹ / ₂
1713	979
1721	1060

To znači da je zlato poraslo u ceni od 650 (1683) na 800 (1701) i oko 1000 (1708), tj. od početka velikog rata i tokom prve decenije 18 veka ono je skočilo za oko 53⁰/₀, a samo 1701—8 za 25⁰/₀, — kao i zlatne monete.

Srebro je imalo ovu cenu (u D. dinarima za unču):

1681—1687	: 54—56
1688—	90 : 56—60 ¹ / ₂
1691	: 62 ¹ / ₂
1692—	93 : 60 ¹ / ₂ —65
1694—	95 : 65—67
1696—	8 : 67
1699	: 71 ¹ / ₄
1701—1703	: 71 ¹ / ₄ —72
1704	: 70 ¹ / ₂ —76 ¹ / ₂
1705	: 71 ¹ / ₂ —77
1706—	10 : 79
1711	: 79—80 ¹ / ₃

Vlada je 1722 odredila cenu od 84 dinara za jednu unču srebra.⁵ Ali je u jednom trenutku (1693) fino srebro plaćeno po 200, pa čak i po 320 dinara za unču.⁶ Cena od 80¹/₃ dinara za jednu unču srebra ostala je onda prilično dugo (1722—81¹/₃—84). Oko 1735 — 46, cena čistog srebra je 93—94 dinara.

⁵ Cons. rog. 150, 165.

⁶ Fabriche 124, II. numeracija, br. 26.

Visoka cena srebra nije trajala tokom celog 18 veka; kasnije je čak pala.⁷ Taj veliki skok zlata i srebra, računat u nominalnoj moneti — dinaru, predstavljao je odraz velikih promena koje su se odigravale na Balkanu i Sredozemlju, (propadanje stare ustaljene domaće monete i pravu inflaciju). Isto se to videlo i u Turskoj, gdje se aspra strahovito kvarila. Jedan dram srebra računat je (u asprama):

1580—5	1625—11	1705 19,5
1584—10—12	1627—9	1719 21—22
1597 8	1640—8	
1618 12	1641—9,5	

Turska i Dubrovnik su u 18 veku na monetarnom polju bili tesno povezani. Velike količine dubrovačkog novca (u stvari od inostranog srebra kovanog specijalno za Balkan), bile su u opticaju po Turskoj; cekini, reali i taliri bili su podjednako traženi u obema zemljama, a u drugoj polovini 18 veka dubrovački se obračunski dukat izjednačio s turskim grošem-pijastrom, i dinar je bio ravan pari, pa su čak i mnogi službeni računi u Dubrovniku vođeni po turskim monetama.

Odnos dubrovačkog i turskog novca menjao se u raznim periodima; obično je odnos i u isto vreme bio različit, ako se radilo o različitim monetama, jer su neke strane monete imale jedan kurs na moru, a drugi u unutrašnjosti. Međutim, u neposrednom dodiru dveju moneta, kada se turska aspra preračunavala u dubrovačkoj moneti, odnos je krajem 16 veka bio: dve aspre za jedan dinar, a u 18 veku: 3 aspre za jedan dinar.

Osnovni razvoj kurseva moneta Dubrovnika u 18 veku pokazuje tri jasno određene epohe: prva nastaje u vezi s velikim ratom 1683—99, pa se iza kratkog perioda mira i stabilnosti, produžava u prvoj deceniji 18 veka: to je doba silnog porasta kurseva svih moneta, pre svega svih zlatnika. Dostignuti nivo se onda zadržao i stanje iz 1710—15 uglavnom je ostalo sve do oko 1780—85: to je veliko doba konstantnih kurseva. U okviru njegovu ipak se mogu razlikovati dva dela, čija je granica oko 1740—45. Treće doba nastaje oko 1780—85: počinje doba velikih poremećaja na Istoku i monetarni sistem se pokreće i tokom nastalog rata (naročito od 1790) doživljava potpuni slom; doba od 1790 jest vreme u kome silovito skaču sve monete, osobito zlatnici; porast cekina iznosi preko 100%. Početak 19 veka donosi pravu inflaciju i golemu tražnju kvalitetne monete, u jedno doba nemira i ratova. To je treći period u razvoju tih monetarnih odnosa.

2 DOBA PORASTA KURSEVA

Katastrofa iz 1667 bila je za sobom povukla i znatne izmene u monetarnom sistemu i u kursovima moneta, jer je naglo pogoršan dubrovački novac, a porasla potražnja zlata. Ali je poremećaj bio kratkoga veka;

⁷ Detta 69, 32; (Detta 84, 115; Div. for. 198, 60): Srebro je kasnije bilo po nižoj ceni. Odnos zlata prema srebru znatno se izmenio posle revolucije cena (1574—8:1, 1619—12:1), ali ti podaci zbog svoje malobrojnosti ne mogu služiti za takva računanja.

mir iz 1669 nije pridoneo saniranju finansisko-monetarnih prilika, ali je opticaj moneta mogao biti normalniji. Tada je ponikla i ideja da se na Balkan bace velike količine neke nove dubrovačke monete, namenjene naročito Bosni, Hercegovini, Beogradu i Albaniji; jedan predlagač je iznosio da treba naročito pažljivo obezbediti prenos novca menicama.⁸

Od oko 1670 do 1690 kursevi moneta u Dubrovniku bili su stalni, što svedoči o sredenosti u oblasti finansija i na polju međunarodnih trgovačkih odnosa. To se naročito jasno vidi na cekinu, koji je sve do kraja Republike igrao ulogu bitnog faktora u celokupnom monetarnom sistemu, i čiji je kurs bio osnova za skoro sve uzajamne odnose svakakvih moneta (ma da je često u 18 veku vredio kurs nekog idealnog cekina, kada je pravi cekin određivan visinom ažije na idealni cekin).

Vrednost cekina kretala se isprva ovako (u dinarima):⁹

1670—71	: 120
1672—73	: 125
1676	: 126
1677—78	: 123

Cekin i ungar posle toga imaju zaista stalan kurs:

	cekin	ungar
1680	120	—
1681	120	104—108
1682	118—120	103
1683	113—120	104
1684	118	106
1685	118—120	—
1686	120	—
1687	120	—
1688	120	110—112
1689	120	116—118

Sličan kurs, uglavnom stabilan, imale su i srebrene monete. Ankon-ska škuda isprva se kretala:

1670—76	: 58
1677	: 55
1678	: 54

napuljski dukat:

1669	: 51
1678	: 54 ¹ / ₂

austriski talir:

1672—78	: 50
1679	: 42—8

⁸ Memoria per li nostri E. S. di Ragusa per intavolare il commercio con il stato ottomano e la scala di Ragusa et in altri paesi et scale per la Turchia. Acta SMM XVIIIs. 38/1788, br. 13.

⁹ Cons. min. 83, 140', 207'; Detta 16, 51, 61; Cons. min. 84, 76', 101, 312', 249; Detta 17, 11', 66. Cons. min. 85, 123.

real:

1671 : 48	1676—77 : 48
1672 : 50	1678 : 50
1673 : 40 ¹ / ₂ —50	1679 : 48
1674 : 50	

Od 1680—89 bio je kurs tih srebrnih moneta ovaj:

	ank. šk.	nap. dukat	aust. talir	real
1680	53	—	—	—
1681	—	46	—	48
1682	54	—	40	48
1683	—	—	—	48
1684	—	42—44 ¹ / ₃	48	44—48
1685	—	—	—	40—50
1686	54	—	—	48—50
1687	—	46	45	48—50
1688	60	50	45—48	50
1689	—	—	—	—

U Turskoj je početak rata iz 1683 odmah izazvao i početak finansijske krize, što se silno odrazilo i u monetama: kvarenje sopstvenog novca, skok zlatnog novca. Odnos između aspre i dinara počeo je zato da se menja:

1661—2,52 : 1	1714—4 : 1
1678—3,61 : 1	1750—4,5 : 1
1684—4,36 : 1	1766—3 : 1
1688—4:1	1770—2,4—2,7 : 1
1695—4 : 1	1784—3 : 1

Oko 1690 osetio se i u Dubrovniku silovit poremećaj. Naglo su skočile zlatne monete, a u isto vreme i srebrne monete, računane u dubrovačkim dinarima:

	cekin	ungar	ank. šk.	nap. dukat	talir	real	forinta
1690	120—132	110	65	44—46	—	—	35
1691	130—140	—	66—70	—	50—52	—	32
1692	120—140	—	62—66	49—50	—	—	34
1693	125—152	—	66	49—52	—	54 ² / ₃	28 ¹ / ₂ —29 ¹ / ₂
1694	125—150	136	60	49—52	59	—	—
1695	130—148	—	—	46—49	52	52	34—40
1696	125—130	105	70	—	—	—	—
1697	140—150	—	—	57	—	—	—
1698	130—152	135	54—70; 78	44—55	—	60	—
1699	130—146	132	72	—	—	58,5	—
1700	140—149	—	72	—	60	58—60	—

Naročito je bio snažan skok cekina, koji se od 120 (1690) popeo na 150 (1693), tj. za tri godine skok je izneo 25%. Pritom se cekin mogao računati i po 120, ali uz neprestani porast ažije, koja se uskoro uračunavala u staru cenu kao novi kurs, ali se onda opet javljala nova ažija. Ma-

lo Veće je cekine računalo: 1690 — 132, 1691 — 130, 1692 — 125, 1695 — 130; tada je ažija za cekine za Mletke iznosila 16 dinara, isto kao i ažija na cekine uzete u Jedrenu;¹⁰ 1697 bila je ažija 20 dinara, pa je Malo Veće 1699—1700 cekin računalo po 146 dinara.¹¹ Ali se prilikom neposrednih izdataka već 1691—92 računao cekin sa 140, a 1693 već i 155 dinara.¹² Očuvan je veliki broj podataka o tim monetama, pa se ponekad njihovo kretanje (osobito cekina) može pratiti iz meseca u mesec.

Tako je u 18 vek Dubrovnik ušao s podignutim kursom svih moneta, što se i zadržalo u prvim godinama 18 veka. Oko 1701 bio je kurs ovaj:

cekin : 150
ungar : 142
ank. šk. : 72
nap. duk. : 52
talir : 60
real : 60
forinta : 35,5
mlet. duk. : 50
mlet. šk. : 78

Posle kratkog perioda mira i stalnosti u monetama počeo je novi skok moneta, sličan onome iz vremena posle 1690 godine. U prvoj deceniji 18 veka naročito je rasla cena zlatnim monetama. Cekin i ungar kretali su se ovako:¹³

	cekin	ungar
1701	150	142
1702	150—152	138—139
1703	150—158	144—148
1704	150—160	147—149
1705	154—156	147—150
1706	156—158	150
1707	158	151
1708	158—165	153—158
1709	170—174	151—164
1710	174—175	151—168
1711	—	151—165
1712	178	151—164
1713	178	151
1714	180	151—165
1715	180	166—187

¹⁰ Cons. min. 87, 68', 70; Detta 21, 2 (1694:9,2 d.), 8,10', 18 (1695:16—17 d).

¹¹ Cons. min. 87, 130, 200, 218', 241 (148).

¹² Detta 20, 67', 69, 85; Fabriche 124, br. 561 i Fabriche 124, II, 17, 18.

¹³ Cifre pokazuju realni kurs ovih zlatnih moneta, uglavnom na osnovu službenih knjiga Maloga veća; međutim, kovnica je cekine računala mnogo niže, jer nije dodavala ažiju na cenu (Veće je ažiju uračunavalo uz fiktivnu cenu). Zato je kurs zlatnika u kovnici: 1701: 148—50; 1702: 150—2; 1703: 150—8, ali 1705 računa »stare

Sama je vlada 1711 odredila da se kurs od 158 za cekin podigne na 164 dinara.¹⁴

Veliki skok je imala i zlatna španska »Dopija«. Njen je kurs bio ovaj:¹⁵

1685 — 178
1700 — 240—241
1701 — 240
1703 — 240
1704 — 250—252
1707 — 260
1708-9 — 265

Tako su zlatnici u prvoj deceniji 18 veka doživeli relativno veliki skok, koji se zadržao i u idućim godinama: cekin od 150 na 180 (20⁰/o), ungar od 140 na 170 (21,4⁰/o), dopija od 240 na 260 (8,3⁰/o).

I srebrne monete su skakale u to doba. Njihov je kurs bio ovaj:

	ank.	š.	nap.	duk.	talir	real	forinta	mletački d.	mlet.	škuda
1701	70—72	52	60	60	60	—	48—50	78		
1702	70—74	52	60	60	60	—	48—50	78		
1703	71—72	53	—	57,5—60	—	53	77—78			
1704	71—76	52—55	60	60	—	52—53	76—79 ¹ / ₂			
1705	73—81	52	60	—	36,5—37	48—53	76—83			
1706	74—80	52—55	60	60	—	48—55	—			
1707	74—81	52—55	—	60	—	49—56	86			
1708	74—80	—	—	—	—	48—58	86			
1709	80	—	—	57—60	—	49—58	86			
1710	78—80	—	—	58—60	—	47—56	86			
1711	82—83	—	—	73 ² / ₃	—	47	86			
1712	83—85	52	—	60	41	47	87 ⁷ / ₈			

Jedna grupa trgovaca smatrala je 1707 da je za oživljavanje levantske trgovine s Dubrovnikom od bitnog značaja da se nedeljno regulišu kursevi moneta, i to uzimajući cenu ungaru i cekina u raznim mestima Levanta; morale bi biti male ažiije za prebacivanje novca menicama, što bi privuklo silne trgovce.¹⁶

cekine« po 146—50 (Zecca 2, 360); 1710 ima cekina po 158 (Zecca 3, 106, 207, 210, 215), a 1711—12 su po 158—64; jedva su se ovde 1714 popeli na 168 (Zecca 3, 249), pa ako ih je 1715 i kasnije bilo i po 180, ipak su kasnije išli i po 168 (1716—19) (Zecca 3, 320, 338, 330, 349, 357, 374). Slično je i s ungarom: 1701 je 143—8 (Zecca, 2, 334, 339, 346, 350, 364, 369); 1716 računat je sa 152! (Zecca 3, 329), 1719 — 146 (Zecca, 3, 370). Cekin je 1708 u trgovini računat po 165 dinara (Div. for. 136, 175) a u kovnici 158—62 (Zecca 3, 145, 148, 162, 146). Sva ta razlika ne prelazi 5%.

¹⁴ Cons. rog. 143, 103.

¹⁵ Zecca 1, 211; Zecca 2, 105, 110, 134, 145, 160, 169, 303, 314; Zecca 3, 120, 172. italijanske (i »nepune«) su 1700 po 230 (Zecca 3, 109), 1701 po 232—6 (Isto, 160, 169), 1703 po 235 (Isto, 169), 1727 — 150 (Cons. min. 92, 37').

¹⁶ Pismo iz Mletaka od 14 maja 1707, Acta SMM XVII, 177/3309.

3 DOBA STABILNOSTI

Doba od 1710—15 pa do 1780—85 predstavlja doba stabilnosti moneta; one će se nešto promeniti na kraju prvog dela toga doba, sredinom 18 veka, pa će u drugom delu opet biti konstantne.

Cekin će dostići kurs od 188 (1730) a onda će se ustaliti na 182 (1740), što će trajati sve do kraja 18 veka.¹⁷ Ungar, (koji je imao dva kursa, niži i viši), popeće se na 180 (1730) i zadržaće se na visini od 176 (1754), što će trajati do kraja 18 veka.

I srebrne monete su stalne.

Ankonska škuda (1712 : 83—85) dostigla je 88 (1721); ona će stajati 84—90 dinara (1728—32), što će zadržati tokom celog 18 veka; tek 1785, u opštem porastu cena, iznosiće 91 dinar, a stvarni skok nastaje posle 1790, u doba kada su »poskupele« i sve ostale monete. Za ankonsku škudu bilo je presudno kretanje početkom 18 veka; uz malu izmenu, ona je od 70 (1701) preko 76 (1705) i 74—81,5 (1707) dostigla 85 (1712), što će ostati stalno (uz malu promenu oko 1730).

Real je imao kurs od 60 dinara (od 1741 godine on ima dvostruki kurs 48 i 60);¹⁸ tek oko 1750 on je promenio kurs na 47 dinara, da oko 1780 padne i dalje, na 42 $\frac{1}{2}$, što će zadržati do oko 1790. U stvari je real imao dvostruki kurs — 60 dinara, (u obračunima), ali u zameni za zlatnike — samo oko 48—50 dinara; taj niži kurs najzad je i zadržao u opticaju pred sredinu 18 veka.¹⁹

Real je dakle imao stalnu vrednost u prvo doba 18 veka (u doba porasta svih moneta) i održao je u prvom delu drugog doba sve do pred sredinu 18 veka.

Napuljski dukat je u početku 18 veka, u deceniji porasta, imao kurs od oko 52 dinara, ali je 1715 iznosio 63—63 $\frac{1}{2}$, 1716— 64—65 dinara, što je i zadržao skoro celog 18 veka, uz još jedan laki skok (kao i ankonska škuda): 1723 — 66, 1730 — 67 $\frac{1}{2}$ (1735 — 70 se nije održalo; tek je 1785 prešao 70 dinara).

Mletački dukat je na početku 18 veka stajao oko 50 dinara, ma da je najniži kurs išao i do 47 dinara, a najviši sve do 58. Taj je novac zadržao kurs od oko 50 dinara veoma dugo: 1761 — 51 $\frac{1}{3}$; 1768 — 51 $\frac{1}{4}$; 1777 — 52, 1782 — 54 itd.²⁰

¹⁷ Cekin se uvek lako i prebacivao menicama. Kada je 1774 vlada poslala 1000 cekina svom agentu u Ankonu, on je pare prebacio za Ankonu uz samo 0,3% doplatka. Pismo iz Ankone od 14 febr. 1774. Acta 177/3312, 96.

¹⁸ Cons. min. 94, 267; Cons. min. 95, 27.

¹⁹ Bilo je i raznih odstupanja, ali su se ona javljala tek oko 1740, kada se počela cepati vrednost reala; u kovnici je real imao veću vrednost zbog svoga srebra: 1707 — 72 $\frac{1}{4}$ (Zecca 3, 102, 105); 1708 — 72 $\frac{1}{4}$, 1709 — 72 $\frac{1}{4}$, 1710 — 72—72 $\frac{1}{4}$, 1711 — 54 i 72 $\frac{1}{4}$; 1712—13: 73 $\frac{2}{3}$; 1714 — 74; 1715 — 74; 1716 — 73 $\frac{2}{3}$; 1719 — 73 $\frac{2}{3}$, 1720 — 72; 1736 — 84—88 (Zecca 3, 115, 148, 170; 115, 192; 225; 225, 236; 279, 279; 329; 370; Zecca 5, 79.)

²⁰ Cons. min. 99, 221; Cons. min. 102, 38; Cons. min. 104, 220. Cons. min. 106, 128. »Ducato veneto corrente d'argento« zoye se on 1698 (Zecca 2, 42). Ali je 1723 računat po 65 (Detta 3, 17), 1745—65 (Detta 52, 19).

Mletačka škuda koja je 1681 stajala 60 dinara, 1688 skočila na 65, 1692 dostigla 72 a 1698 — 78 dinara, imala je mali skok u deceniji porasta cena monetama: od 78 (1701) dostigla je 88 (1712—17), a 1721 — 90. Ali je kasnije opet pala (1735) i uglavnom je sve do pred kraj 18 veka prošla s kursom od oko 75 dinara; 1739 bila je 90.²¹

Austriska forinta je krajem 17 veka rasla u ceni, a početkom 18 veka dostigla je 41 dinar. Otada je ta cena bila stalna; 1717—19 je 42¹/₂—43, a od 1721 i dalje — 42 dinara.²²

Austriski talir je početkom 18 veka stajao 60 dinara. Ta je cena zadržana u toku tri decenije, koje su išle iza doba porasta cena monetama. Talir je stajao 1713 — 59; 1723 — 60; 1735—39 — 90; 1740 — 91; 1741 — 94; 1744—46 — 96;²³ posle mira iz 1740 bio je skočio i imao novu vrednost: 96 dinara. Svakako je i talir posle decenije skakanja (1701—10) imao konstantnu vrednost 60 u prvom delu doba stalnosti (1711—1740) a 96 i 91 u drugom delu (1740—1780).

Doba konstantnih kurseva (1710—15 do 1780—85), koje je nastalo iza doba porasta cena, deli se na dva dela, kojih se sredina nalazi negde oko 1740—45 godine. Drugi deo je obeležen pojavom dubrovačkih talira, novim odnosom turskog novca i reala prema dubrovačkom novcu, snažnim nastupom novog zapadnog srebrnog novca — osobito španskih »peča kolonarija« (po turski: »direklije«); nova orijentacija Republike prema Mediteranu — uspon pomorstva — igra u tome bitnu ulogu.

U periodu 1740—45 do 1780—85 zlatnici nisu menjali svoj kurs, isto tako ni srebrne monete.

Cekin je vredio po 188 dinara do ovoga doba; 1738 je računat na 186, 1739 — 186, 1740 — 180—186, pa je 1741 konačno ustaljen zvanični novi kurs: 1 cekin stoji 182 dinara, ma da je bilo oscilacija; 1754 odredila je vlada da se cena cekina obori od 192 na 180.²⁴ Taj je kurs vredio u stvari do kraja Republike, ali je od oko 1780 a naročito posle 1790 postao čisto simboličan i fiktivan: kada je ažijska dostigla punih 100% te se za »cekin od 182 dinara« plaćalo 360 dinara, bilo je ipak nešto novo u »stalnom« kursu.

Kao i cekin, i ungar je bio stalan do kraja toga doba: 176 dinara. U prvom delu (1715—45) on se pojavio s kursom od 151—164 dinara; imao je tada niži kurs za domaću upotrebu i viši kurs kada je ungar trebalo poslati van zemlje. Za inostranstvo je 1715 računat po 187 dinara!²⁵

Dvostruki kurs se izgubio 1715: visoka a stvarna cena ungara za inostranstvo ostala je kao jedina; ungar je išao po 170 dinara 1716—22;

²¹ Zecca 5b, 131, 133, 147.

²² Cons. min. 90, 75, 134, 196', 258; Detta 25, 85; Detta 29, 4; Detta 52, 13.

²³ Cons. min. 89, 221; Detta 30, 6; Zecca 5: 78, 145, 228.

²⁴ Cons. min. 94, 65, 164, 200', 227, 236, 271'; Cons. min. 95, 16. Cons. rog. 168, 56 (1754). Kovnica je cekine računala nešto niže; vlada ih je računala po 188 u prvoj polovini XVIII veka, a kovnica je smatrala da idu po 180 dinara, pa i to tek od 1715, a dotle se u njoj cena još menjala. Po 180 od 1715—46: Zecca 3, 301, 320, 346, 349, 378, 378, 386, 393; Zecca 5, 35, 99, 143, 167, 196, 212, 237, 273, 307, 321, 374.

²⁵ Cons. min. 90, 22'.

onda je polagano rastao i 1730 računat i po 184 dinara,²⁶ ali se ustalio na 180 (1730—1753). Od 1754 računat je službeno sa 176 dinara,²⁷ ma da je posle 1790 računat po 285 (1796), pa i više, »stalni«, (sada fiktivni) kurs od 176 dinara zadržan je sve do propasti države.²⁸

Ungar je dakle imao konstantnu cenu, s malim promenama, tokom doba stalnih kurseva, isto kao i cekin.

Nešto drukčije samo stajala je stvar sa srebrnim monetama.

Njihov je kurs početkom drugog dela toga doba bio ovaj:

	ank. š.	nap. duk.	talir	real	forinta	ml. duk.
1745	90	68 ² / ₃	96	48 i 60	43 ³ / ₄	65
1746	86—90	68 ² / ₃	96	47 ¹ / ₂ i 60	—	—
1747	90	—	—	47 ¹ / ₂ i 60	—	—
1748	86—90	—	96	48	—	—
1749	84—90	—	96	47	—	—
1750	84—90	68	—	48 i 60	—	—
1751	90	66	92—96	43 i 60	—	—
1752	83—90	68 ¹ / ₂	—	57—60	—	64
1753	90	—	—	47	—	63
1754	90	—	—	40 ² / ₃	—	63
1755	90	67 ¹ / ₂	94	46 ² / ₃	—	63

To znači da su na spojnom periodu između dva dela doba stalnosti kursevi bili pouzdani. Takvi će biti i u drugom delu; nastale promene vrediče i u njemu.

Ankonska škuda ima dve vrednosti: novac, kada se šalje za Italiju, stoji manje (83—86 dinara), a kada potiče iz italijanskih prihoda i već se nalazi van Dubrovnika, stoji više (90 dinara). Ta je moneta stalna sve do kraja celoga doba.

Napuljski dukat isto tako je bio stalan — 67¹/₂ dinara, u proseku, uz laka odstupanja.²⁹

Talir je sada od 96 pao na 94 dinara i zadržao se na tom nivou u celom tom delu (od 1762 ide po 91 dinar); čini se da je kurs promenjen bitno tek posle 1790: talir je računat 1794 po 108, a 1796 po 124.³⁰

Real je postao jednak s pijastrom (turskim srebrnim grošem) i u računima se sasvim izjednačuju. Iznosio je prvo 47 dinara (1756—1763) pa 45¹/₂ dinara (1764—1777); 1778 je 43¹/₂, 1779 — 45¹/₂ ali i 42, pa je nastavio da ide po 42 dinara (1779—1782) uz odstupanja, a posle po 40 (od 1782).³¹

²⁶ Cons. min. 92, 182.

²⁷ Vlada je 1764 tražila da cekin vredi 6 dinara od ungara. Cons. rog. 176, 74.

²⁸ Cons. min. 110, 143 (1793), 267' (1794) itd.

²⁹ *Delta* 68, 17 (1761) — 70; Cons. min. 102, 153' (1770) — 66¹/₂; od 1773 ide po 68 (Cons. min. 103, 211'; Cons. min. 104, 44, 104', 206, 215; *Delta* 80, 14 (1777); od 1779 po 70 (Cons. min. 105, 185', 245; Cons. min. 106, 53).

³⁰ Cons. min. 110, 14' 159'.

³¹ 1780 opet, pored 42, i 45¹/₂ (Cons. min. 105, 235').

Real se računao po 40 para, stalno u zajednici s parama i asprama. »Turski real« računao se po 48 dinara (1749, 1752, 1755, 1758, 1759).³²

Forinta se sada malo pojavljivala; iznosila je 1745 — $43\frac{3}{4}$, a 1772—73 — $42\frac{1}{2}$ — $43\frac{2}{3}$.³³

Kasnije je išla po 42 dinara (1776—1781).³⁴

Mletački dukat, koji je sredinom 18. veka u kovnici računat po 63 dinara, nije se bitno menjao i išao je starom kursu. Srebrni dukat je računat po oko 63 dinara, pri nabavkama kovnice do oko 1780; inače je srebrni dukat »munide kurenta« vredio: 1761 — $51\frac{1}{3}$, 1768 — $51\frac{1}{4}$, 1777 — 52, 1782 — 54 (dakle nešto iznad 50),³⁵ a krajem 18. veka preko 60 dinara. Postojao je i mletački dukat banke (di banco), koji je vredio više od »efektivnog« dukata. Još u 17. veku mogao se u Dubrovniku menjati ili menicom preneti novac u mletačku monetu — srebrni dukat »van banke«, koji se opet radi isplaćivanja morao pretvarati u bankovski novac; taj je imao ažiju od 19—22⁰/₀, t. j. toliko se tekućeg novca moralo davati više na bančin dukat. Tako je jednom 1646 izdato 64,1 perpera za 20 mletačkih dukata »tekućih«, koji su pretvoreni u bankovske uz ažiju od 21⁰/₀, te je dobijeno 16,13 bančinih dukata, (koji su stajali po $46\frac{1}{2}$ dinara).³⁶

Mletački »bančin dukat« imao je ovaj kurs, viši od »srebrnog dukata«:³⁷

1670 — 50	1699 — 52
1675 — 47	1700—03 — 60
1678 — $46\frac{1}{2}$	1705 — 61
1685 — 44 (34,5)	1706—12 — 62
1686 — 50—52	1735 — 45
1690 — 53 i 56; 68	1736 — 75
1691 — 53	1739 — 75
1692 — 55	1741 — 75
1693 — 55; $57\frac{1}{2}$	1742 — $77\frac{1}{2}$
1694 — 57	1743 — 78
1698 — 62; 45; 60	1744 — 81; 75

Međutim, u Dubrovniku je važan bio srebrni mletački dukat; on se stalno računao u kovnici oko 63 dinara (1750—1780), a u prvom delu je

³² Zecca 5, 397, 430; Zecca 6, 32, 102, 126. Ali su 1752 real računali sa 72 dinara! (Cons. rog. 166, 195').

³³ Cons. min. 103, 122', 211'.

³⁴ Kovnica je i inače forintu računala mnogo više, uzimajući srebro: 1707 — 68, 1710 — 68, 1713 — 68, 1716 — 68, 1719 — 68, (Zecca 117, 117, 224, 271, 329, 370).

³⁵ Cons. min. 99, 221'. Cons. min. 101, 38; Cons. min. 104, 220'. Cons. min. 106, 128'.

³⁶ Registro di cassa publica 16b, 360. Up. slučajeve 64, 185, 186, 255, 433.

³⁷ Zecca 1: 183, 220, 253, 258, 336, 338, 341, 357, 366, 370, 383, 394, 403, 405, 428. Zecca 2: 2, 12, 18, 44, 46, 96, 107, 113, 146, 213, 241, 242, 334. Zecca 3: 83, 109, 215, 240. Ali i 1703: $58\frac{2}{3}$ i 59 (Zecca 2, 242). Zecca 5: 6, 123, 279. Zecca 5b: 20, 21, 141, 203, 288, 316. Cons. min. 83, 128'; Cons. min. 84, 210'; Cons. min. 85, 50; Cons. min. 86, 140; Cons. min. 87, 186'.

računat po oko 50 dinara (1699—1746). I ta je moneta dakle bila relativno konstantna, ma da je često imala veliki raspon u ceni.

Značajno je, što u to mirno doba nove srebrne monete, pre svega španske »peče kolonarije«, »djenovine«, »filipi« i »justine« i francuske škude imaju stalan kurs. U Dubrovniku su »peče« imale golemu ulogu, a djenovine su više upotrebljavane u kovnici kao sirovina.

Djenovine su bile malo u upotrebi; njihov je kurs bio ovaj:

1681	—	66
1684	—	72
1687	—	72
1692	—	76—92
1699	—	95—96
1700	—	92—96

Tako su dakle u poslednjim godinama 17 veka djenovine bile znatno skočile; drugi skok u prvoj deceniji 18 veka učinio je da su djenovine već 1704 dostigle 104 dinara,³⁸ ma da su stalno imale veliki raspon u ceni:

1704	—	95—104
1705	—	96—104

Maksimalna vrednost njihova bila je 1711 već 108, što je postalo normalan kurs; 1715 su stajale 108—114.³⁹ Taj se kurs održavao u celom prvom delu mirnoga doba; 1736 bile su po 124,⁴⁰ a oko 1750—1770 računata se po 122—127.⁴¹ I ta moneta je dakle imala relativno stalan kurs u oba dela mirnoga doba, posle skakanja iz početka 18 veka. Djenovina, međutim, nije išla u trgovini.⁴²

Srebrni »filipi« (u Draču su se 1721 godine kotirali filipi sa 170—175 aspri)⁴³ i »justine« imali su ovaj kurs (dolazile su iz Venecije, umesto dukata):

	filipi	justina		filipi	justina
1701	68	67—68	1710	76	76
1704	69 ¹ / ₂	69 ¹ / ₂	1711	76—79 ¹ / ₂	—
1705	73	73	1712	77 ¹ / ₂	—
1708	76	76—77			
1709	76	—			—

Taj je novac dominirao u kovnici oko 1710—1715; kurs je bio stalan, ma da je bio širok raspon u ceni, već prema nabavkama: 1719 —

³⁸ Zecca 2, 280, 304.

³⁹ Zecca 3, 287, 311, 315.

⁴⁰ Zecca 5, 26.

⁴¹ 1766 čak i 131: Zecca 7, 10.

⁴² Grupa muslimanskih trgovaca iz Foče uzela je 1701 zajam od kovnice i obećala vratiti ga u djenovinama (Zecca 2, 140, 141).

⁴³ Div. for. 147, 374.

69—85.⁴⁴ Srebrni filipi imali su kurs 1736 — 92, 1746 — 90 a od 1750 — 1775 oko 88—90 dinara.⁴⁵

Francuske škude nisu igrale veću ulogu u samom Dubrovniku; one se od oko 1760 kotiraju po oko 90 dinara; kovnica ih uzima po ceni širokog raspona 92—99,8 (1767), 86—100,7 (1768), 56,4—122 (1775).

Mnogo su značajnije bile španske »peče« (»siviljane«, »rustike«, i najpoznatije »kolonarije«). Ponekad se nisu lako nabavljale, ali su postepeno dolazile u golemim količinama.⁴⁶ One su bile vrlo omiljene u trgovini; »peče« su nastupile jače od oko 1735. »Kolonarija« je 1736—37 računata po 82½ dinara,⁴⁷ a 1749 — 85 dinara.⁴⁸

Kolonarije je kovnica kupovala 1750—1775 po 83—88 dinara.⁴⁹ »Peča« je 1782 godine stajala 88—89 a 1784—5 91; 1792 već 101 dinar i brzo je rasla u ceni posle 1790 godine.

U to se vreme nešto izmenio i odnos turskog novca prema dubrovačkom novcu (u prvom delu ovoga doba odnos je aspre prema dinaru bio oko 2 : 1 za zdrave aspre, a 4 : 1 za »čuruk« — aspre):⁵⁰

1704 — 09	2 : 1
1714	2,4 : 1
1720	2,3 : 1
1736	2 : 1
1739	2,4 : 1

Real je u prvom delu vredio oko 60 dinara ili 40 para (120 aspri), te je jedan dinar vredio dve aspre; kada je real pao na oko 40 dinara, stajao je dakle dinar — 3 aspre, koje su se bile jako pogoršale. Turska pijastra (groš) računala se 1724 po 60 dinara, kao i real,⁵¹ a posle je išla po oko 40 dinara; 1782—85 računala se pijastra po 42 dinara.⁵²

Tako se u drugom delu toga doba stvorio odnos: 1 para (od tri aspre) = 1 dinar, i dukat se izjednačio sa grošem.⁵³

⁴⁴ Zecca 3, 347, 368; Zecca 5, 117.

⁴⁵ Izuzetno je kurs dostizao čak i do 100 dinara — 1760 (Zecca 6, 123) — 96, 4 i 98 i 102 dinara.

⁴⁶ Jedan trgovac je iz Barlete 30 jula 1764 javljao da već dugo nije došao nikakav brod sa pečama, pa ih nema (Div. for. 185, 162).

⁴⁷ Zecca 5, 79, 155.

⁴⁸ Isto, 424.

⁴⁹ 1767 — i 102 dinara (Zecca 7, 32); inače oko 83 dinara.

⁵⁰ Detta 25, 33' (1714): 4:1; Detta 58, 27 (1750) — 4, 5:1; Detta 71, 34' (1766) — 3:1; Detta 75, 25, 36 (1770) — 2, 4:1 i 2, 7:1; Detta 86, 72' (1784) — 3:1; Test. not. 76, 135 (1736) — 4 loše aspre = 1 dinar; AT B 141, 1 (1709 — 2:1), AT C 7, 119 — 2:1.

⁵¹ Detta 31, 7', 16. Jedan »leon« (arslan) računat je 1719 po 60 (Detta 27, 4).

⁵² Zecca 8, 102, 42; i po 41½: Detta 82, 4. Blagajna u Dubrovniku računala je 1784 po 41, a realni kurs bio je 40 dinara. Detta 86, 72'. Groš je 1798—9 računat po 40 dinara (Detta 86, 238, 239', 240'—).

⁵³ Ipak je para računata za nešto višu od dinara, ma da se u samom Dubrovniku sve računalo na groše i pare. Austriski talir je računat sa 2 pijastra ili 80 para (Cassa 20b, 22) a u dinarima je išao s oko 90 dinara. (Isto: 159, 258). Novi dubrovački talir išao je po kursu od oko 60 para (180 aspri), a u Dubrovniku je računat s 61—66 dinara. Isto tako je real računat alpari s piastrom-grošem, po 40 para, a Dubrovnik ga je uzimao i po kursu od 42 dinara.

Vlada je stalno izdavala službene kurseve za obračun inostranih valuta, koje su privatni građani sticali u inostranstvu; u 18 veku bilo je skoro 50 takvih uredaba. Ali one nisu sasvim adekvatne realnim kursovima. Po tim propisima kursevi su se kretali na ovaj način:⁵⁴

	Rim (papska škuda)	Napulj (nap. duk.)	Djenova (škuda, 4 l.)	Firenca (škuda)	Venecija (bančin d.)
1706	77	52	77	77	62
1714—21	77	55	77	77	65
1722—32	80	57 ¹ / ₂	65	80	65
1733—37	90	66	62	85	75
1739	83	65	63	80	75 ¹ / ₂
1746—85	82	66 ¹ / ₂	64	81	78 ¹ / ₂

⁵⁴ Postoje i ovde manja odstupanja, ali se osnovna slika ne menja.

Summary

THE RATES OF EXCHANGE OF CURRENCIES IN DUBROVNIK IN THE 18TH CENTURY (PART I)

The Republic of Dubrovnik was in the 18th century a constituent part of a large economic system in the Mediterranean. It was situated between East and West, so that all changes in the world found their repercussions there. Therefore also the rates of exchange of Mediterranean currencies in Dubrovnik can serve as an indicator of many great changes and processes. In that place three monetary systems met: Austrian, Spanish and Turkish, while the Venetian ducat was the most precious currency (its rate of exchange serves as a reliable measure of the changes). The prices of gold and silver in Dubrovnik (1 ounce of 27.327 grams in Dubrovnik dinars) were as follows:

	Silver	Gold		Silver	Gold
1574	36	276—288	1702	72	800; 821; 868
1619	36	408—432	1710	79	993
1683	54—56	648—650	1721	84	1060
1701	72	756—800			

The basic development of the monetary rates of exchange in the Dubrovnik of the 18th century is separable into three periods. In the first period (1689—1715) there occurred a great rise in all rates of exchange; the second period (1715—1785) is characterized by a prolonged stability; the third period (1795—1808) is a period of inflation. In 1670—90 the rates of exchange were rather stable. The ducat, in 1670—89, was 120—123 dinars; the gold ungar, in 1680—84, was 104—106, in 1688—89 it was 110—112 dinars; the Anconian scudo, in 1670—88, was 54—60 dinars; the Neapolitan silver ducat, in 1669—1678, was 51—54. 5 dinars (in 1681—87 it was 42—46 dinars); the Austrian thaler, in 1682—87, was 45—48 dinars; the real, in 1671—89, was 48—50 dinars. The war in the Balkans was felt in the monetary field only in 1689—90. In 1690—1700 the ducat rose from 120 to 150—155 dinars. The rates of exchange in 1701 and 1715 were as follows: the ducat 150 and 180 dinars, the ungar 142 and 166—187, the Anconian scudo 72 and 83—85, the Neapolitan ducat 52 and 52, the thaler 60 and 60, the real 60 and 60, the florin 35.5 and 41, the Venetian silver ducat 50 and 47, the Venetian scudo 78 and 87. In the period of stability there occurred but minor oscillations (the ducat is from 1740 182, the ungar from 1754 176, the Anconian scudo from 1721—28 84—90, the real in 1750 dropped to 47 and lost its higher rate of exchange, the Neapolitan ducat from 1716 is 64—65, the thaler in 1740 rises to 96 and in 1762 drops to 91). From the middle of the 18th century there rose rapidly the number of Spanish pesos (1736: 82.5, 1775: 88 dinars), there appear new Dubrovnik thalers coined for the Balkans, which is in connection with the rapid rise of the Dubrovnik merchant marine in the Mediterranean after 1740. Then also the real dropped to 42 dinars, while the Turkish para equalled the Dubrovnik dinar. In addition to these, there existed in Dubrovnik also other kinds of currency. The minimum wages (in dinars) were as follows:

	artisans	labourers
1693—1750	20	10
1751—1775	24	12
1776—1791	30—36	14